

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΕΤΟΣ 85ο • ΤΟΜΟΣ 170ος • ΤΕΥΧΟΣ 1848 • ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 2011

- ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ ΛΑΒΕΙΩΤΩ *Πρόσφατα δημοσιεύματα για τόν Διονύσιο Σολωμό*
- ΣΑΙΝΤΖΟΝ ΠΕΡΣ *Βροχές Χιόνια
Μετάφραση, σημειώσεις, επίμετρο: Άνθη Λεούση*
- ΓΙΩΡΓΙΟΣ ΑΡΑΙΗΣ *Κώστας Πασβάντης*
- ΑΛΕΞΗΣ ΠΟΛΙΤΗΣ *Διαβάζοντας ποιήματα του Μανόλη Αναγνωστάκη*
- ΝΙΚΟΣ ΛΕΒΕΝΤΗΣ *3-ε τής ελληνικής ιστορίας (Ποιήματα)*
- ΔΕΥΤΕΡΗΣ ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΣ *Όλα τά χρόνια τής ζωής του (Ποίημα)*
- ΚΑΛΛΙΑ ΠΑΠΑΔΑΚΗ *Όχτώ ποιήματα*
- ΒΑΣΙΛΗΣ ΜΠΟΡΙΑΤΖΗΣ *Γενιά του '30: παλιγγενετικός μοντερνισμός
στά πλαίσια τής οργανωμένης νεωτερικότητας;
Σκέψεις και μεθοδολογικές σημειώσεις με άφορημή
τόν Μύθο τής Γενιάς του Τριάντα του Δ. Τζιόδα*

Μηνολόγιο

ΝΙΚΟΣ ΛΑΖΑΡΗΣ • ΒΑΓΓΕΛΗΣ ΧΑΤΖΗΒΑΣΙΛΕΙΟΥ • Ν. Δ. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΠΟΥΛΟΣ

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΠΕΣΜΑΖΟΓΛΟΥ • ΣΩΤΗΡΗΣ ΓΟΥΝΕΛΑΣ • ΕΛΕΝΗ ΜΠΕΖΕ

Γ. Δ. ΠΑΓΑΝΟΣ • ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΤΣΑΤΣΟΥΛΗΣ

ΧΡΗΣΤΟΣ ΧΡΥΣΟΠΟΥΛΟΣ • ΣΤΑΥΡΟΣ ΖΟΥΜΠΟΥΛΑΚΗΣ

Όκτώβριος 2011

Γιώργος Ἀράγης
Κώστας Πασβάντης

Ὁ Κώστας Πασβάντης γεννήθηκε τό 1938 στή Δράμα, ὅπου μεγάλωσε καί ἔκανε τίς ἐγκύκλιες σπουδές του. Μετά τό τότε γυμνάσιο φοίτησε στήν Ἀνωτάτη Σχολή Οἰκονομικῶν καί Ἐμπορικῶν Ἐπιστημῶν τῆς Ἀθήνας. Ἐκτοτε ἔμεινε στήν Ἀθήνα, ἀσκώντας ἐλεύθερο ἐπάγγελμα στόν οἰκονομικό τομέα.

Μέχρι σήμερα ἔχει ἐκδώσει πέντε ποιητικές συλλογές: *Μυθολογικά*, Ἀθήνα 1975· *Ἡ ἄλλη ἄνοιξη*, Ἀθήνα 1978· *Κοντάκια*, Ἀθήνα 1983· *Ἡ πόλη φεύγει*, Ἀθήνα 1991· *Στό βάθος τοῦ καθρέφτη*, Μελάκι, Ἀθήνα 2010. Ρίχνοντας κανείς μιά ματιά σέ αὐτά τά βιβλία κάνει μερικές γενικές διαπιστώσεις. Ἀρχικά, ὅτι ὁ ποιητής αὐτός διαθέτει ἐξαιρετική παιδεία. Ἐπειτα, ὅτι διαθέτει μιά πλούσια ἐμπειρική ἐνδοχώρα. Παραπέρα, ὅτι κατέχει τά μυστικά τοῦ ποιητικοῦ λόγου. Καί τελικά, ὅτι ἔχει κατασταλάξει σέ ὀρισμένες προσωπικές διαγνώσεις.

Ἀπό ἡλικία καί ἀπό διάθεση ἀνήκει στή δεύτερη ποιητική μεταπολεμική γενιά. Μέσα ἀπό τήν προσωπική του περίπτωση ἀναδύεται πολύτροπα τό κλίμα τῆς γενιᾶς αὐτῆς. Πρῶτα ὡς μνήμη γεγονότων, ἔπειτα ὡς στέρηση, ὡς ἀπογοήτευση, ὡς διαμαρτυρία, ὡς φθορά, ὡς πικρό ἀπολογισμό. Θά μπορούσε νά γίνει μιά ἀντιπροσωπευτική σειρά ἀπό ἀποσπάσματα καί ποιήματα, πού νά ἀνταποκρίνονται ξεχωριστά σέ καθένα ἀπό αὐτά τά περιεχόμενα. Ὅμως, ἐπειδή θά τά συναντήσουμε διάσπαρτα σέ κείμενα πού θά παραθέσω παρακάτω γιά διαφορετικούς λόγους, θά περιοριστῶ νά δώσω ἐδῶ μόνο δύο παραδείγματα πού ἀνταποκρίνονται στό πρῶτο —στή μνήμη— καί δύο στό τελευταῖο — στόν πικρό ἀπολογισμό.

α) *Στήν ἱστορία μου μπαίνει
Μυρωδιά ἀπό μπομπότα — ἄν ξέρετε.*

Ὁ Γιώργος Ἀράγης γεννήθηκε τό 1936 στό Μεγάλο Περιστέρι Ἰωαννίνων. Τελευταῖο βιβλίο του: *Γιά τόν Γιώργο Ἰωάννου* (*Ἰνδικτος 2007).

*Άλλη νύχτα τῆς κατοχῆς ὁ πατέρας μπαίνει λαχανιασμένος «ξέφυγα τὸν μπλόκο πιάσανε τὸν Πολυχρόνη».

(Κοντάκια, «Τὰ ἀποσπάσματα 1»)

β) Ἐγὼ κάθομαι στοῦ ποταμοῦ τὴν ὄχθη κι ἀκούω τὸν ρόχθο. Ἄλλὰ δὲν ἤξερα τότε, δὲν ἤξερα. Ἄλλωστε, ὅπως σ' ἔβλεπα σκυφτὴ, θάρρενα πὺς μάζευες ἀγριολούλουδα, δὲν ἤξερα ὅτι μιλοῦσες μὲ τὸν πεθαμένο ἀρραβωνιαστικό σου.

(Ἡ πόλη φεύγει, «Χριστουγεννιάτικη ἱστορία Β'»)

γ) Καθὼς φοράει τὸ σακάκι του σκέφτεται ἄλλο δὲν ἔχει παρά κάτι αἰσθήματα ὑποτιμημένα καθημερινά στό χρηματιστήριο.

(Μυθολογικά, «Καθὼς φοράει»)

δ) Νιώθεις ἔγκλειστος.

Εἶναι κι αὐτές οἱ Κυριακές οἱ δύσκολες στὴν πολιτεία πού ὀλοένα σέ ρυτιδώνει.

Παλιοί μου φίλοι σαρίδια τῆς γενιᾶς μου
σήμερα κατοικίδια τῶν ἐταιρειῶν
ὦ μακρινή μου ἀνοιξη.

– Ἡ διαδήλωση ἀνέβαινε τὴν Πανεπιστημίου

*Α νιότη μέλλον
λέξεις σημαῖες ξεφτίδια
πεταμένα στό χαντάκι ὅπως ἄδειες κονσέρβες
ὅπως τὰ χρόνια μας
ὅπως...

(Κοντάκια, «Ἐγκλειστος»)

*Ὅλη σχεδὸν τὴν ποίηση τοῦ Πασβάντη τὴ χαρακτηρίζει ἡ εἰσβολὴ τοῦ παρελθόντος στό παρόν. Σπανιότατα συμβαίνει τὸ ἀντίστροφο. Ὁ κανόνας εἶναι τὸ παρελθὸν νὰ χρωματίζει μὲ τὴν παρουσία του τὸ παρόν. Νὰ εἶναι ὁ ἰσχυρὸς παρονομαστής τοῦ παρόντος, ἔτσι πού νὰ μετασχηματίζει τὴ σημασία τοῦ παρόντος, νὰ τῆς ἀλλάξει κατεύθυνση καί ποιόν. Δὲν πρόκειται γιὰ εὖρημα ἢ τέχνασμα, ἀλλὰ γιὰ ὀργανικὴ ἀντίδραση. Τέτοια πού νὰ συνεπάγεται ἀνάλογο ποιητικὸ

αποτέλεσμα. Αύτη τή μετασχηματιστική εισβολή τοῦ παρελθόντος στό παρόν τή συναντοῦμε σέ πολλούς ποιητές. Στόν Δραμινό ποιητή τή συναντοῦμε βέβαια σύμφωνα μέ τούς ὅρους τῆς ζωῆς του καί τῆς ιδιοσυγκρασίας του. Κατά τρόπο πού νά συνιστᾶ ταυτόχρονα μιά ιδιαίτερη ἐποχιακή μαρτυρία. Μερικά παραδείγματα:

α) Δάφνες καί πικροδάφνες τά χρόνια πού μᾶς τύχαν.
Στίς αὐλές, καθώς βραδιάζει
τριαντάφυλλα καί χωροφύλακες.

(Μυθολογικά, «Αἰσιοδοξία»)

β) Κοιτάζοντας τίς διτρίνες ἀνταμώνεις
μάτια τῶν σκοτωμένων ἀπ' τό χτεσινό φονικό.

(Μυθολογικά, «Χρονικό»)

γ) Κυριακή, ἐλεγεία τοῦ ἀπογέματος
τό γιασεμί σοῦ θυμίζει
τά χαμένα σου χρόνια

(Ἡ ἄλλη ἀνοιξη, «Δυό μέρες»)

δ) Τά χειμωνιάτικα βράδια
γυρίζοντας στό σπίτι, ἀνταμώνω κάποτε τή μυρωδιά
καμένου ξύλου. Γιά μιά στιγμή, πάω νά θυμηθῶ
«καπνόν ἀναθρώσκοντα» – αὐτόν τόν γυρισμό.
Ἄλλά γιά μᾶς πού ναυαγήσαμε στά ρηχά, δυό βήματα
ἀπ' τή γειτονιά μας,
ψυχές τραυλές ἀπό τό σαράκι τῆς καθημερινῆς εὐτέλειας,
δέν εἶναι, δέν μπορεῖ νά εἶναι, ὁ ἴδιος καημός.

(Ἡ πόλη φεύγει, «Ἡ μικρή μας πόλη»)

Στά παραδείγματα αὐτά τό παρόν, ὅπως προανέφερα, χρωματίζεται ἀπό τήν παρουσία τοῦ παρελθόντος. Τό κάδρο, «Στίς αὐλές, καθώς βραδιάζει», δέν ἔχει μόνο «τριαντάφυλλα» ἀλλά καί «χωροφύλακες». Ἄν ἔλειπαν οἱ «χωροφύλακες» (καί ὁ Ἐμφύλιος), οἱ «αὐλές» θά ἦταν βέβαια διαφορετικές. Στό δεύτερο ἀπόσπασμα, μέσα στίς (λαμπερές, γορτινές) «διτρίνες» προβάλλονται «τά μάτια τῶν σκοτωμένων» καί ἡ αἴσθησις τῆς στιγμῆς διαφοροποιεῖται δραστικά. Στό τρίτο ἀπόσπασμα ἔχουμε πάλι κάτι ἀντίστοιχο: τό «γιασεμί» τοῦ παρόντος δέχεται τή σκιά τοῦ παρελθόντος. Καί στό τέταρτο ἀπόσπασμα τό ἴδιο: τό παρελθόν δείχνει τήν ἔκπτωση τοῦ «καημοῦ» στό παρόν.

Ἄπό ἄλλη ὀπτική γωνία κοιταγμένη, ἡ ποίηση τοῦ Πασβάντη, αἴρεται συχνά ἀπό τό ἐμπειρικό βάθρο της στό ἐπίπεδο τῶν μεταφορικῶν συσχετισμῶν καί τοῦ στοχασμοῦ. Τό μεγαλύτερο μέρος τῶν κειμένων σχηματίζεται μέ αὐτή τήν παραγωγική σύνθεση. Ἐλάχιστες φορές τό ἐμπειρικό ὕλικό παρουσιάζεται αὐτούσιο. Κατά κανόνα ἀποτελεῖ ἀφετηρία χρονικῶν ἢ ὑπαρξιακῶν ἢ μυθολογικῶν ἢ γραμματικῶν προεκτάσεων. Ἄπό τό ἄλλο μέρος, ἂν καί ὁ στοχασμός συμμετέχει ἐδῶ σέ σημαντικό βαθμό, κανένα ποίημα δέν εἶναι καθαρό προϊόν στοχασμοῦ. Ὅ,τι συμβαίνει εἶναι ἕνα εἶδος μεταφορικῆς συνέχειας τοῦ ἐμπειρικοῦ ὕλικου μέ συμβολικό ἢ στοχαστικό τρόπο. Ἡ μετάβαση αὐτή συντελεῖται ἔτσι πού νά φαίνεται τό ἕνα φυσική συνέπεια τοῦ ἄλλου. Κατά τρόπο πού θά λέγαμε πώς στήν ποίηση αὐτή ἔχουμε μιά ἰδιότυπη, «ἀλλά νόμιμη», σύνθεση ρεαλισμοῦ καί συμβολισμοῦ. Μεγάλο μέρος κατέχουν στή σύνθεση αὐτή οἱ ἀναφορές στή νεοελληνική, ἀλλά καί στήν ἀρχαία καί στήν ξένη λογοτεχνία. Κυρίως ὅμως, ὅπως θά φανεῖ παρακάτω, στή νεοελληνική. Νά τά δοῦμε ὅμως αὐτά μέσα ἀπό λίγα ἐνδεικτικά κείμενα:

α) *Τά πρωινά μέ βρίσκουν ὀδηγώντας στήν Ἱερά Ὀδό
Ὅμως τ' ἀσφοδῖλια πού συναντῶ μέ αἰωρίζουν ἄλλου μέ
πηγαίνουν.*

*Δύσκολος δρόμος, ὅσο νά πεῖς
φορτηγά στήν ὀμίχλη τοῦ γκαζιοῦ χημικά πολυώνυμα
καί φάμπρικες πού γίνονται τή νύχτα σκέλεθρα
πού γίνονται οἱ δρόμοι ὑποπτοι.*

*Βλέπεις κερδίζω τή ζωή μου ἐδῶ.
Κερδίζω τή ζωή μου — τρόπος τοῦ λέγειν.*

*Κι ἡ Σαλαμίνα ἀπέναντι πού ὑπομένει
ἡ Σαλαμίνα, μιά συλημένη ἱστορία*

*βάρκες μαοῦνες πού λάμνουν στή σκουριασμένη θα-
λασσα
κι ἀκίνητα σά θάνατο καράβια μὴ γυρέψεις
τίς θαλασσοσπηλιές πού ἀγαποῦσε ὁ ποιητής
μὴ χλευάσεις.*

Κι ἐγὼ πού μέ βράχιασαν οἱ καμινάδες τῆς φάμπρικας
ποιός εἶμαι καταποῦ λάμνω

Πόσα καθημερινά καρφιά ἐπιτάφιοι
γιὰ ἓνα μέλλον ὑποθηκευμένο
λιγότερο ἀπὸ τριάντα ἀργύρια.

(Κοντάκια, «Ἱερά Ὀδός»)

- 6) Στή Θάσο πεῦκα
ν' ἀρωματίζουν τόν ὕπνο σου,
μιὰ θάλασσα σά τό φεγγάρι νά μπαίνει
ἄστερες μέν ἀμφί κάλαν σελάνναν.
Σιωπή.

Κι ἔλεγα νά κρυφτῶ ἀνάμεσα στά πεῦκα
ἀπ' τό λεπίδι τοῦ καιροῦ
καί τό καθημερινό γονάτισμα.

Τά θράδια καθὼς γυρίζεις
κι οἱ σκέψεις σμίγουν τόν ἴσχιό σου
καί μεγαλώνουν οἱ ἐρημότοποι.

Ὅσο ὁ μπάριμπα Ἀλέκος ἀνιστοροῦσε τὴν ἐκτέλεση καταπαῶς
στάλαζε
στό μυαλό του, ἤρεμα καί μέ σοφία, γιατί εἶχε κάμει τό
μισό δρόμο.

Κι ἐγὼ πού εἶχα πάει γιὰ κάτι ὑπόθεσες ψυχικῆς.

Χωρὶς αὐταπάτες
καλωσόρισε τίς μέρες σου.
Ἦ μάθε παίζειν τὴν σπουδὴν μεταθεῖς ἢ φέρε τὰς οὐδύνας.

(Ἡ ἄλλη πόλη, «Θασίων, II»)

- γ) Περπατήσαμε σήμερα πολὺ στοὺς δρόμους
τῆς θρακικῆς πόλης.
Ἄλλοτε βυζαντινὴ ἄλλοτε ἀνθηρὸ ἐμπόριο καπνοῦ.
Καί χάνια, ἀπ' τόν καιρὸ τῆς Τουρκοκρατίας.

Οἱ γεροντότεροι θυμοῦνται μπερεκέτια πού περάσαν.
Πολύ «ἄλλοτε» βάδιζε μαζί μας σήμερα.

Ένα παλίμψηστο πού προσπαθεῖς νά συλλαβίσεις.

*Όμως τήν Έσπέρα σέ κάποιους μαχαλάδες
ἀκοῦς ἀκόμα τή φωνή τῆς μάνας νά καλεῖ τά παιδιά στό σπίτι.
καί βλέπεις ἀργοπορημένη ἀρχαία αἶγα νά ἐπιστρέφει.*

*Όταν παμπάλαιο σεντούκι ἀνοίξεις, ἀκοῦς ψαλμούς βυθῶν
καί ἀνέμους δυνατούς νά χλιμιντρίζουν.
Εἰκόνες ἀναδύονται στήν ἐπιφάνεια ὅταν κληθοῦν
καί μνήμες τρέχουν στό ξέφωτο λεφτερωμένες.*

Μήν πεῖς, ὅλα εἶναι ξόρκια καί ἔρεβος.

(Στό βάθος τοῦ καθρέφτη, «Οἱ παλιές πόλεις Ι»)

Στά παραπάνω τρία ποιήματα, ἐκτός ἀπό τούς διάσπαρτους μεταφορικούς ἢ στοχαστικούς στίχους, ἀξίζει νά προσέξουμε τίς κατακλιθεῖδες τους: «Πόσα καθημερινά... ἀργύρια» στό πρῶτο, «Χωρίς αὐταπάτες... ὀδύνας» στό δεύτερο, «Όταν παμπάλαιο... ἔρεβος» στό τρίτο. Σέ αὐτές γίνεται, φαντάζομαι, αἰσθητό ὅτι, ἀπό τό ἐμπειρικό σῶμα τῶν ποιημάτων, φτάνουμε στό ἐπίπεδο τῶν μεταφορικῶν συσχετισμῶν καί τοῦ στοχασμοῦ. Δέν πρόκειται βέβαια γιά ἕναν ἄγνωστο μηχανισμό στόν κόσμο τῆς ποιητικῆς δημιουργίας. Μεγάλος ἀριθμός ποιητῶν ἔχει ἀκολουθήσει αὐτό τό δρόμο. Ἡ ιδιοτυπία τοῦ Πασβάντη βρίσκεται στήν ιδιαίτερη περίπτωσή του, τόσο ἀπό ἐμπειρική ἀποψη (καταγωγή, σταδιοδρομία) ὅσο καί ἀπό συναισθηματική-στοχαστική. Ὅπωςδήποτε ὅμως καί ἀπό τήν πλευρά τῆς ἀναλογίας καί τοῦ χρωματισμοῦ τῶν «ὕλικῶν» πού χρησιμοποιεῖ. Αὐτή τήν ιδιοτυπία πού, ἐνῶ τή βλέπεις καί τή νιώθεις, δύσκολα μπορεῖς νά τήν προσδιορίσεις ἀναλυτικά.

Στά τρία παραπάνω ποιήματα παρατηροῦμε μερικές ἀναφορές στή νεοελληνική καί στήν ἀρχαία ποίηση. Τό ποίημα «Ἱερά Ὀδός» ἀνταπαντάει, πιστεύω, στό ὁμώνυμο ποίημα τοῦ Σικελιανοῦ. Ἀπό τό «ἔξω ἀπ' τό χρόνο» καί τό «Θά ῥτει» τοῦ Σικελιανοῦ, στίς πεζές «φάμπρικες» καί στά «τριάκοντα ἀργύρια», τώρα, τοῦ νεότερου. Ὁ στίχος τοῦ ἴδιου ποιήματος, «τίς θαλασσοσπηλιές πού ἀγαποῦσε ὁ ποιητής», παραπέμπει ὀλοφάνερα στό ποίημα τοῦ Σεφέρη «Μέσα στίς θαλασσινές σπηλιές», ἀπό τήν ἐνότητα *Σχέδια γιά ἕνα καλοκαίρι*. Στό ἐπόμενο ποίημα, ὁ στίχος «Κι ἐγώ πού εἶχα πάει γιά κάτι ὑπόθεσες ψυχικές» ἔχει νά κάνει μέ τήν πασίγνωστη φράση, ἀπό τή

Γυναίκα τῆς Ζάκυθος, τοῦ Σολωμοῦ. Ὁ στίχος τοῦ ἴδιου ποιήματος, «χωρίς αὐταπάτες», ἐμένα τουλάχιστον μοῦ θυμίζει τὸ στίχο, «Κι ὄχι αὐταπάτες προπαντός», ἀπὸ τὸ ποίημα «Ἐπίλογος» τῆς συλλογῆς Ὁ Στόχος, τοῦ Ἀναγνωστάκη. Στὸ δεύτερο πάλι ποίημα ὁ στίχος «ἄστερες μὲν ἀμφὶ κάλαν σελάνναν», ἀνήκει στὴ Σαπφώ,¹ ἐνῶ ὁ τελευταῖος στίχος τοῦ ἴδιου ποιήματος, «Ἡ μάθε παίζειν τὴν σπουδὴν μεταθεῖς ἢ φέρε τὰς ὀδύνας», προέρχεται ἀπὸ τὴν Παλατινὴ Ἀνθολογία.² Τέλος τὰ «τριάκοντα ἀργύρια» τοῦ πρώτου ποιήματος παραπέμπουν στὰ τριάκοντα ἀργύρια τοῦ Ἰούδα τῆς Καινῆς Διαθήκης.

¹ Ἀπόσπασμα 34 LP.

² Παλλαδᾶς ὁ Ἀλεξανδρεὺς, Βιβλίον 10, ἐπίγραμμα 72. Γιά τὸν ἐντοπισμὸ καὶ τὴν ἐρμηνεῖα τῶν φράσεων αὐτῶν ζήτησα τὴ βοήθεια καθηγήτριας κλασικῆς φιλολογίας. Πλήρες τὸ σαφικὸ ἀπόσπασμα ἔχει ὡς ἑξῆς:

*ἄστερες μὲν ἀμφὶ κάλαν σελάνναν
ἀψ ἀπυκρύπτουσι φάεννον εἶδος,
ὄπποτα πλήθοισα μάλιστα λάμπη
γᾶν [...]*

Καὶ σημαίνει μὲ ἀπλά λόγια: τὰ ἀστέρια γύρω ἀπὸ τὴν πανσέληνο χάνουν τὴ λάμψη τους, ὅταν ἐκεῖνη φωτίζει ἀπλετα τὴ γῆ... (Θυμίζω τίς ἀντιδράσεις πού προκάλεσε μιὰ παρόμοια παρατήρηση τοῦ Ροῦδη σὲ ὀρισμένο τετράστιχο, Ἐπαντα Ροῦδη, τόμ. Β', φιλολ. ἐπιμ. Ἄλκης Ἀγγέλου, Ἑρμῆς, Ἀθήνα 1978, σ. 297.)

Τὸ πλήρες ἐπίσης ἐπίγραμμα τοῦ Παλλαδᾶ εἶναι:

*Σκηρὴ πᾶς ὁ βίος καὶ παίγνον ἢ μάθε παίζειν
τὴν σπουδὴν μεταθεῖς, ἢ φέρε τὰς ὀδύνας.*

Δηλαδή: Ἡ ζωὴ εἶναι θέατρο καὶ παιχνίδι, ἢ μάθε νὰ παίζεις ἀφήνοντας τὰ σοβαρὰ ἢ ὑπόμεινε τὰ βάσανα.

Αὐτὸ πού κάνει ὁ Πασβάντης στὴ συγκεκριμένη περίπτωση, χωρὶς νὰ σημειώνει ἀπὸ πού πῆρε τίς ἀρχαῖες φράσεις καὶ χωρὶς νὰ τίς μεταφράζει, σὲ ὑποσημείωση, τὸ κάνουν πολλοί, σὲ βαθμὸ πού τείνει νὰ πάρει διαστάσεις συρμού. Προσωπικὰ διαφωνῶ μὲ αὐτὴν τὴν τακτικὴ, γιατί ἔτσι δὲν ὑπολογίζει κανεὶς τὸν ἀναγνώστη στὸν ὁποῖο ἀπευθύνεται. Στὴν πραγματικότητά, ὅταν δὲν σημειώνεις ἀπὸ πού προέρχεται μιὰ ἀρχαία ἢ ξένη φράση καὶ δὲν τὴ μεταφράζεις, προϋποθέτεις ἕναν ἀναγνώστη μὲ πολλαπλάσιο εὖρος παιδείας ἀπὸ τὴ δική σου. Γιά τὸ λόγο ὅτι εἶναι εὐκόλο νὰ ἀνοίγεις τὴν Ἰλιάδα ἢ τὴν Παλατινὴ Ἀνθολογία ἢ τὸν Δόν Κιχώτη—παράλληλα καὶ τὴ μετάφρασή τους— καὶ νὰ παίρνεις κάποια φράση πού σέ βολεύει καὶ νὰ τὴ βάζεις στὸ πρωτότυπο, ἀλλὰ ὁ ἀναγνώστης σου, γὰ νὰ ἐντοπίσει αὐτὴ τὴ φράση καὶ γὰ νὰ τὴ μεταφράσει, θὰ πρέπει νὰ ἔχει πλήρη γνωστικὴ ἐποπτεία ὅλης τῆς ἀρχαίας καὶ τῆς νεότερης εὐρωπαϊκῆς γραμματείας. Τὸ ζήτημα λοιπὸν εἶναι ὅτι μὲ τὴν παρεμβολὴ ἀμετάφραστων φράσεων προκύπτει, γὰ κάποιους ἔστω ἀναγνώστες, ἀναγνωστικὸ κενό. Καὶ αὐτὸ δὲν πιστεύω πὺς εἶναι ἐπιθυμητὸ ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῶν ποιητῶν. Ἐκτός πού μπορεῖ νὰ θεωρήσει κανεὶς ὅτι μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο οἱ ποιητὲς ἐνδίδουν στὸν πειρασμὸ τοῦ ἐντυπωσιασμοῦ.

Μέ τήν εύκαιρία τῶν παραπομπῶν αὐτῶν θά ἤθελα νά πῶ ὅτι ἡ ποίηση τοῦ Πασβάντη συνομιλεῖ μέ ἓνα μεγάλο εὖρος λογοτεχνικῶν κεμένων, τόσο νεοελληνικῶν ὅσο καί ἀρχαίων καί ξένων — προπαντός ὅμως νεοελληνικῶν. (Κάποιοι θά μιλοῦσαν ἐδῶ γιά «διακεμενικότητα», ἀλλά αὐτή ἡ λέξη δέν ἔχει τή θερμή σημασία τῆς συνομιλίας. Χρησιμοποιεῖται ἄλλωστε τόσο ἀσύδοτα.) Τοῦτο γίνεται μέ δύο τρόπους, εἴτε μέ μότο στήν ἀρχή τῶν ποιημάτων εἴτε, ἰδίως, μέ φράσεις ἢ στίχους πού παρεμβάλλονται στή ροή τῶν κεμένων. Κρίνοντας ἀπό τή συχνότητα τῶν παραπομπῶν αὐτῶν σέ ἔργα λογοτεχνῶν, θά ἔλεγα ὅτι στήν πρώτη θέση βρίσκονται ὁ Σολωμός καί ὁ Σεφέρης. Στή δεύτερη βρίσκεται ὁ Παπαδιαμάντης, στήν τρίτη ὁ Κάλβος, στήν τέταρτη ὁ Καβάφης, στήν πέμπτη ὁ Καρυωτάκης. Ἀκολουθοῦν μέ λιγότερες ἢ μέ μία ἀναφορά ὁ Ἀναγνωστάκης, ὁ Μακρυγιάννης, ὁ Παλαμᾶς, ὁ Κρυστάλλης, ὁ Γκάτσος, ὁ Ἀντωνίου, ὁ Σινόπουλος. Ἀπό τοὺς ἀρχαίους προηγεῖται ὁ Ὅμηρος καί ἀκολουθοῦν ὁ Θουκυδίδης, ὁ Σοφοκλῆς, ὁ Αἰσχύλος, ἡ Σαπφώ, ὁ Σμωνίδης. Καί ἐπίσης ὁ Ρωμαῖος αὐτοκράτορας Μάρκος Αὐρήλιος, πού ἔγραψε στήν ἑλληνική γλῶσσα. Ἀπό τοὺς ξένους γίνεται μνεῖα τοῦ Σαίξπηρ, τοῦ Ντοστογιέφσκι, τοῦ Τσέχωφ, τοῦ Α. Χάξλεϋ, τοῦ Πάουντ, τοῦ Ἔλιοτ, τοῦ Ι. Καλβίνο, τοῦ Μπόρχες. (Δέν ἀποκλείεται καί κάποια ὀνόματα νά μοῦ διαφεύγουν.) Ὑπάρχουν ἐπίσης ἀναφορές σέ ζωγράφους καί μουσικούς. Πρέπει νά πῶ ἀκόμα ὅτι τρία νεοελληνικά ὀνόματα, Κάλβος, Παπαδιαμάντης, Καρυωτάκης, τιμοῦνται μέ ὀλόκληρα ποιήματα, καί μάλιστα πολύ πετυχημένα. Ὁ Πασβάντης, σύμφωνα μέ τὰ παραπάνω, εἶναι ἀπό τοὺς πῖο πολυδιαβασμένους ποιητές τῆς γενιᾶς του, ἀλλά καί γενικότερα. Καί πρέπει νά πῶ ὅτι στά κείμενα αὐτοῦ τοῦ σεμνοῦ ποιητῆ δέν διακρίνεται ἴχνος ἐπιδεικτικῆς εὐρυμάθειας. Ἄλλωστε γράφει μόνο γιά ὅ,τι ἔχει κατασταλάξει μέσα του ὀριστικά, ὥστε νά ἔχει γίνει κοινό στοιχεῖο τῆς ποιητικῆς του περιουσίας.

Ὑπόγεια ἀλλά καί ρητά τό ἔργο γιά τό ὁποῖο μιῶ τό διατρέχει ὀρισμένη ἠθική στάση, τόσο πρὸς τόν ἑαυτό τοῦ ποιητικοῦ ἐγώ, ὅσο καί πρὸς τὰ ἱστορικά γεγονότα. Ἀπό τὰ προηγούμενα παραδείγματα γίνεται φανερό πῶς οἱ ἀντιδράσεις τοῦ ποιητικοῦ ἐγώ ἀπέναντι σέ ὅ,τι τραβάει τήν προσοχή του, προϋποθέτει ἓνα ἰσχυρό ἠθικό κριτήριο. Οἱ στίχοι γιά παράδειγμα «Ὅταν κοιτάζοντας τίς διτρίνες ἀνταμώνεις / τὰ μάτια τῶν σκοτωμένων ἀπό τό χτεσινό φονικό» ἔχουν διπλό ἠθικό

περιεχόμενο. 'Από τό ένα μέρος έχουν εκείνο τοῦ ποιητικοῦ ἐγώ, πού δέν στέργει νά κοιτάξει τίς βιτρίνες ἀνέγνοιαστα, σάν νά μήν ἔχει συμβεῖ τίποτα, καί ἀπό τό ἄλλο, τήν ἠθική καταδίκη τοῦ «φονικοῦ» ὡς ἱστορικοῦ γεγονότος. "Ὅμως καί οἱ ἄλλου προσανατολισμοῦ στίχοι «Καθώς φοράει τό σακάκι του σκέφτεται / ἄλλο δέν ἔχει παρά κάτι αἰσθήματα ὑποτιμημένα / καθημερινά στό χρηματιστήριο» δέν παύουν νά ἐνέχουν ἔμμεση ἠθική αἰχμή γιά τό ἄδικο τῆς ἐποχῆς. Τῆς ἔνοχης ἐποχῆς πού εὐθύνεται γιά τά ὑποτιμημένα αἰσθήματα. Ἐνῶ οἱ στίχοι «χωρίς αὐταπάτες / καλωσόρισε τίς μέρες σου» ἔχουν νά κάνουν μέ τόν αὐτοέλεγχο τοῦ ἴδιου τοῦ ποιητικοῦ ἐγώ. Τή φράση «χωρίς αὐταπάτες» θά τήν ξανασυναντήσουμε καί ἄλλες φορές στήν ποίηση τοῦ Πασβάντη καί μάλιστα ὡς τίτλο ποιήματος στή συλλογή *Κο- ντάκια*. 'Από τό ποίημα αὐτό παραθέτω τούς τρεῖς τελευταίους στίχους:

*Χωρίς αὐταπάτες λοιπόν.
Μόνον τά βράδια, στό εὐπλαστο παρελθόν
ὑποδύομαι κάποιον πού στή ζωή του γιόρτασε.*

Ἐς σημειωθεῖ ἐδῶ ἡ εἰρωνική ὑφή τοῦ δεύτερου καί τρίτου στίχου. Ἐνα στοιχεῖο πού δέν ἀπουσιάζει γενικότερα ἀπό τή συγκεκριμένη ποίηση. Πολλές φορές ὁ ποιητής αὐτοειρωνεύεται ἢ εἰρωνεύεται πρό- σωπα καί καταστάσεις. Ἐν καί πῶ συχνά κρατάει μιά μᾶλλον θυμοσοφική στάση. Πάντως, γιά νά ἐπανέλθω στό θέμα τοῦ ἠθικοῦ ἐλέγχου, ἄς δοῦμε πῶς ἐφαρμόζεται πάνω σέ ἕνα ἰδεολογικό ζήτημα. Ὁ Πασβάντης προέρχεται ἀπό ἀριστερή οἰκογένεια καί ἔχει γνωρίσει ἀπό κοντά πρόσωπα καί πράγματα. Ἐπί τήν πλευρά αὐτή μόνο ἄκαπνος δέν εἶναι. Μολαταῦτα στό ἔργο του δέν ἔχουμε εὐδιάκριτη ἀριστερή ἰδεολογική γραμμή. Στό τελευταῖο του βιβλίο δέν φαίνεται νά τόν ἀπασχολεῖ καν τό θέμα αὐτό. Ὅμως σέ προηγούμενες συλ- λογές ἔχει πεῖ τόν σχετικό λόγο του. Λόγο ἀντιρρητικό μὲν, ἀλλά καθόλου ἰδιοτελή. Παραθέτω:

*α) Παρακαλῶ τώρα νά μήν ἔβγη κάποιος δικός μας μέ μου-
σάκι γυαλιά κι ὄλα τούτα τά λιλιά*

Κι ἀρχίσει νά μοῦ κουνάει τό δάχτυλο σά τό δάσκαλο

Πώς τάχα όλα αυτά είναι σωβινισμοί και πώς –

Γιατί κι άλλοτε ο φλάρης έβαλε στο ζύγι τό δόχτορα και
μιά τρίχα

Κι ήτανε επάνω πάντα ο δόχτορας και πάντα κάτω ή
τρίχα

Άλλωστε

Έγώ λέω μονάχα

Όσα ονειράτα βλέπω.

(Κοντάκια, «Ρεμβασμός του Δεκαπενταγούστου ΣΤ΄»)

6) «Δέν υπήρξα άτόφιος
πουθενά, δέν βοήθησαν καθόλου οι άρχαίτες
γραφές μήτε τά σύγχρονα τσιτάτα
είμαι
ένα ρετάλι από παλιά σελήνη...»

(Η πόλη φεύγει, «μονόλογοι»)

Άλλο ζήτημα ήθικου κατά βάθος έλέγχου άποτελοϋν οι αίχμές πού
άφοροϋν τή σύγχρονη καταναλωτική άλλοτρίωση ή, άλλιως, τά νέα
ήθη. Δέν θά επιμείνω σέ αυτό τό θέμα. Μόνο λίγους ένδεικτικούς
στίχους:

Εύτυχως
τίς Παρασκευές τό βράδυ τό ήθικό μας άνεβαίνει.
καθώς πού σέρνουμε τό καροτσάκι μας στό super
market

Περίπου εύτυχεΐς.

(Κοντάκια, «Ρεμβασμός του Δεκαπενταγούστου Δ΄»)

Στήν ποιητική πορεία του ποιητή δέν παρατηροϋνται σημαντικές
διαφοροποιήσεις. Μάλλον τό αντίθετο. Ό Πασβάντης παρουσιάζεται
σχηματισμένος από τήν πρώτη του συλλογή. Ήταν άλλωστε, όταν
τήν τύπωσε, τριάντα έφτά χρονών και φαίνεται πώς άρκετά χρόνια

νωρίτερα είχε ασκηθεῖ στὸν ποιητικὸ λόγο. Βγήκε δηλαδή στή δημοσιότητα ἀφοῦ εἶχε στὸ μεταξύ περάσει ἀπὸ τὸ στάδιο τῆς βασικῆς μαθητείας. Τὰ ποιήματα τῆς πρώτης συλλογῆς του εἶναι ἐξίσου ὄριμα μὲ ἐκεῖνα τῆς δεύτερης, τῆς τρίτης καὶ τῆς τέταρτης συλλογῆς. Κάνει ἐπίσης ἐντύπωση τὸ γεγονός ὅτι δέν συναντοῦμε ἀνάμεσα στὰ κείμενά της αἰσθητές ποιοτικές διακυμάνσεις. Δέν γνωρίζω ἂν ἔγινε καὶ σέ τί βαθμὸ ξεδιάλεγμα μεταξύ πολλῶν ἄλλων γραφῶν. Αὐτὸ πού φαίνεται ἀμέσως εἶναι ἡ ποιοτικὴ στάθμη τοῦ αἰσθήματος, τοῦ στοχασμοῦ καὶ τῆς ἔκφρασης. Καὶ δέν πιστεύω πῶς αὐτὰ προέκυψαν ἐξ ἀποκαλύψεως καὶ ὄχι μετὰ ἀπὸ ἐντελεχὴ ἄσκηση. Ὅπως καὶ νὰ εἶναι, διακριτὴ διαφοροποίηση ἔχουμε στὸ τελευταῖο βιβλίο, στή συλλογὴ *Στὸ βάθος τοῦ καθρέφτη*. Καθόλου παράξενο ἂν σκεφετῆ κανεὶς πῶς, ἀπὸ τὴν προτελευταία συλλογὴ ὡς αὐτὴ τὴν τελευταία, μεσολάβησαν δεκαεννιά χρόνια δημόσιας σιωπῆς. Στὴν τελευταία λοιπὸν συλλογὴ, συγκριτικὰ μὲ τίς προηγούμενες τέσσερις, ἔχουμε κάποιες λεπτές διαφοροποιήσεις. Ἡ παλιά πληγὴ βέβαια, ἡ ἔκπτωση τοῦ νοήματος τῆς ζωῆς, δέν ἔχει κλείσει, κάποτε μάλιστα βγαίνει στή μέση μὲ ὀργανισμένο τρόπο. Π.χ.:

Καὶ ὁ ἥλιος ἔγινε μαῦρος ὡσάν σακί τρίχινον καὶ ἡ σελήνη
 ὄλη
 ἔγινε ὡσάν αἷμα.
 Καὶ τὸ αἷμα μου μέλαν, σάν τοῦ λαγοῦ τὸ αἷμα, ὅθεν
 βάπτω καὶ
 γράφω.

(«Ἀποστάγματα»)

ἢ

Ἡ ἀληθινὴ ζωὴ, ποιά εἶναι ἡ ἀληθινὴ ζωὴ;
 Ὅχι, δέν εἶναι ἡ διακονία τῶν λέξεων
 ἢ αὐταπάτη τῶν λέξεων,
 τὸ δῆθεν βάλαμο.

(«Ἡ προσφυγία τῶν λέξεων»)

Μολαταῦτα κάτι ἀλλάζει τώρα. Ἡ Ἀθήνα γίνεται πιὸ οἰκεία, ἡ καθημερινότητα κερδίζει περισσότερο ἔδαφος καὶ ὁ θάνατος, σάν μελλοντικὸ ἐνδεχόμενο, ἀλλά πού δέν ἀφήνει ἀνεπηρέαστο τὸ παρόν, γίνεται μέρος τοῦ ποιητικοῦ αἰσθήματος. Γιά πρώτη φορὰ ἀναφέρεται

ή γειτονιά τοῦ ποιητῆ μέ οικειότητα καί σχεδόν φιλικό πνεῦμα, ὅπως στό ποίημα «Τά κοσσυφάκια τά λάλα»:

Στόν κῆπο τόν ἐλάχιστο τῆς γειτονιάς
κότσυφας πίνει νεράκι
στά μάτια κοιταζόμεστε
νιώθοντας καί οἱ δύο μας διψασμένοι [...].

Ἐπίσης ἀπό τό ἄλλο μέρος ἡ καθημερινότητα, πιο σπιτική, πιο οἰκογενειακή, πιο συνομιλητική μέ τό χρόνο, ἀποκτάει κάτι ἀπό τό χαμένο νόημά της. Τά ἀντικείμενα, οἱ ἐπιθυμίες, τά σχέδια, ἔχουν περισσότερο ἤρεμη ἀποδοχή, εἶναι πιο δεκτά ὡς μέρος τῆς ζωῆς. Ἐνῶ ὁ θάνατος, στήν ἄκρη τοῦ ματιοῦ: καλοδεχούμενος, ἀλλά ὄχι ἐπιθυμητός. Παραθέτω ἕνα ἐνδεικτικό ποίημα:

Εἶχαμε σχεδιάσει κάπου στό φθινόπωρο
στήν Πόλη ἕνα ταξιδάκι.
Νά ξαναδοῦμε εἶπαμε, ἀγαπημένα μέρη.

Τελευταία φορά εἶχαμε ἀνέβει, βραδάκι
στοῦ Γαλατᾶ τόν Πύργο. Ἐπίσης ψηλά
μέσα στή νύχτα καί στά φῶτα καί σάν ὄνειρο
τόν Βόσπορο βλέπαμε καί τήν Ἁγία Σοφία καί τά μεγάλα
τζαμιά.

Ἐπίσης σάν μιά βεγγέρα, σ' ἕνα ταξίδι κάπου.

Καί ἡ Πόλη σέ ἀπόσταση στοχασμοῦ.

Καθόμαστε σιωπηλοί, μπροστά μας ἕνα φλιτζάνι τσάι.
Κάποια στιγμή σ' ἀκούω πού ψιθυρίζεις:
«Ἐπίσης ὁμορφιά εἶν' ἡ ζωή, ὅμως ὁ καιρός τρεκλίζοντας πάει,
θά μᾶς ξαναδοῦνε οἱ δρόμοι οἱ παλιοί»

Ἐπίσης ἀπρόσμενα ἦρθαν τά πράγματα
καί ὅλα ἀναποδογύρισαν.
Στράφι τά σχέδια πῆγαν καί οἱ προσμονές,
ἄκαρπες καί οἱ προσπάθειες — οἱ μελιδῶνες
πού λέει ὁ ποιητής.

Τό φθινόπωρο, λοιπόν, ἦρθε καί πέρασε ἀλλιώτικα.

Μή σχεδιάζεις άλλο για τό αύριο,
ποιός ξέρει πόσο αύριο μάς απομένει;

(«Είχαμε σχεδιάσει κάπου στο φθινόπωρο»)

Αυτή η ήρεμη ενατένιση τῶν πραγμάτων, μέ ὅλα τὰ ἐνδεχόμενα μέσα στό λογαριασμό, δέν υπῆρχε στίς προηγούμενες συλλογές. Οὔτε ἡ ἀτμόσφαιρα ἀποδοχῆς πού ἀποπνέουν οἱ παρακάτω στίχοι:

Σάββατο ἀπόγευμα, φιλόβροχο.
Στό δωμάτιο μουσική τοῦ Νίνο Ρότα
ἀπό ταινίες πού ἀγαπήσαμε.

Λίγα πράγματα στή ζωή ἀρκοῦν.
Ὅπως χτές, νά ποῦμε, πού ὁ κοκκινολαίμης
στό μπαλκόνι ἦρθε καί κάθισε χαρούμενος
καί συντροφιά μοῦ ἔκανε λίγη ὠρίτσα.

[...]

(«Σάββατο ἀπόγευμα, φιλόβροχο»)

Ὅμως πέρα ἀπό αὐτά, τό βαθύ ἀγκάθι δέν παύει νά λανθάνει ἀκόμα καί μέσα στήν ήρεμη ἀποδοχή τοῦ στενοῦ ἢ εὐρύτερου περιβάλλοντος. Οὔτε σβῆνεται ἡ μνήμη οὔτε παύει τό παρελθόν νά χρωματίζει τό παρόν. Κατά τὰ ἄλλα, ἐξακολουθοῦν νά αἰρονται τὰ ἐμπειρικά δεδομένα στό ἐπίπεδο τῶν μεταφορικῶν συσχετισμῶν καί τοῦ στοχασμοῦ, συνεχίζεται ἡ συνομιλία μέ προγενέστερους λογοτέχνες, ἐνῶ δέν ὑποχωρεῖ ὁ ἠθικός ἔλεγχος τῶν περασμένων καί τῶν τωρινῶν. Μιά ἀνταπόκριση σέ ὅλα αὐτά βλέπουμε στό παρακάτω ποίημα.

Καθώς τά χρόνια περνοῦν
καί δέν ἔχεις οὐτοπίες ἄλλες νά συντηρήσεις,
ὁ νοῦς σου γυρίζει ὀλοένα στά παλιά.

Τά Χριστούγεννα στό πατρικό μου ἐπιστρέφω.
Τό φαναράκι μου ἀνάβω, στούς δρόμους θγαίνω
στά σπίτια τῆς γειτονιάς τά κάλαντα λέω.
Νύχτα καί χιονίζει. Οἱ δρόμοι
ἔχουν ἀσπρίσει κιόλας. Ὅμορφος τόπος, μιά γιορτή.

Ἀπόψε ὁ Φιοντόρ θά ῥθει καί ὁ Τσέχωφ.
Μέ τόν κυρ-Ἀλέξανδρο σαλπάρω,

ξάγρυπνος μένω νά όνειρεύομαι,
πού αύριο τή νέα μου φουσαρμόνικα θά πάρω.
Είν' ή ώρα πού τά θαύματα
περνούν τήν καμινάδα.

*Ομορφα όλα μά τώρα έχουν περάσει.
Τή χαμένη μου φουσαρμόνικα γυρεύω
μολονότι τή μουσική εκείνη έχω ξεχάσει.

Χριστούγεννα παίζουν κι απόψε στην τιβί,
ασπρες νιφάδες στό γυαλί
καί άργά-άργά τό στρώνει
νύχτα βαθαίνει μέσα μου πολύ
καί γρήγορα τό λιώνει.

(«Καθώς τά χρόνια περνούν»)

Σύμφωνα μέ τά προηγούμενα, μέ τά πέντε βιβλία του Πασβάντη βρισκόμαστε μπροστά σέ ένα άρτιωμένο ποιητικό έργο. Έργο πού διαθέτει μία πλούσια έμπειρική ένδοχώρα, μεταβολισμένο ποιητικά ύλικό καί έκφραστική άρτιότητα. Τόση άνεση γραφής προϋποθέτει ασφαλώς μεγάλη άσκηση, ενώ, από τό άλλο μέρος, ό μικρός σχετικά συνολικός όγκος του έργου προϋποθέτει ισχυρό κριτήριο διαλογής του καιρίου καί του σημαντικού. Από τήν πλευρά αυτή οι πέντε συλλογές του Πασβάντη αντιπροσωπεύουν έναν πολλαπλάσιο άρχικό όγκο από τόν όποιο προέκυψαν. Άς σημειωθεί έπιπλέον ή εξααιρετική παιδεία του ποιητή, τόσο στό λογοτεχνικό παρελθόν όσο καί ευρύτερα. Τέλος, δέν χρειάζεται νά πω ότι από τεχνική άποψη έχουμε νά κάνουμε μέ ποίηση μοντερνιστικού προσανατολισμού.

Στήν παρούσα έργασία χρησιμοποίησα πολλά κεμενικά δείγματα. Τό έκανα γιατί ή δουλειά του ποιητή παραμένει άγνωστη. Κανονικά ένας ποιητής εκπληρώνει τόν προορισμό του γράφοντας, κατά τήν μπόρεσή του, καλά ποιήματα. Τά υπόλοιπα, αναγνώριση καί αξιολογική έκτίμηση του έργου του, ανήκουν σέ άλλους. Ό Πασβάντης έκανε ακριβώς αυτό: έγραψε καλά ποιήματα, χωρίς νά κάνει τίποτε άλλο για τή δημόσια αναγνώρισή τους. Χωρίς νά χτυπήσει πόρτες, χωρίς νά πλησιάσει πρόσωπα πού κατέχουν πόστα, χωρίς νά επιδοθεϊ σέ ιδιοτελείς έλιγμούς κ.λπ. Τό αποτέλεσμα ήταν νά φτάσει στά έβδομήντα δυό του χρόνια καί νά παραμένει, μέ εξαίρεση τήν άνθολο-

για για τή Δεύτερη Μεταπολεμική Ποιητική Γενιά τοῦ Ἀνέστη
Εὐαγγέλου, οὐσιαστικά ἄγνωστος. Μιά ντροπή, ὄχι για τόν ἴδιο
βέβαια, ἀλλά για τή λογοτεχνική μας κοινότητα, για τή λογοτεχνική
μας κριτική, για τά πνευματικά μας ἦθη, για ὅλους μας.

